

Arkivsak

25/04629-14

Saksbehandler

Gunnhild Randen

Saksgang

Telemark ungdomsråd

Fylkeskommunalt eldreråd

Hovedutvalg for kultur, reiseliv og
frivillighet

Fylkesutvalg

Fylkestinget

Møtedato

30.09.2026

30.09.2026

14.10.2026

21.10.2026

28.10.2026

Status og forlengelse for pilot med håndverkskompetanse mur, puss, betong og overflatebehandling

Innstilling fra fylkesdirektøren

1. Status for pilot med håndverkskompetanse mur, puss, betong og overflatebehandling tas til orientering.
2. Piloten, med gjenstående midler, forlenges ut 2027.
3. Ny sak med evaluering av piloten legges fram for hovedutvalg for kultur, reiseliv og frivillighet i siste møterekke 2027.

Bakgrunn og saksgang

Denne saken er en oppfølging av FT-sak 27/25 *Oppfølging av verbalpunkt 11 i handlings- og økonomiplan 2025 2028 - bygningsvernsatsing på mur, puss, betong og overflatebehandling* som hadde følgende vedtak:

1. *Telemark fylkeskommunes bygningsvernsatsing på mur, puss, betong og overflatebehandling skal innrettes mot kompetanseheving for håndverkere gjennom arenaer for praktisk læring og etter- og videreutdanningstilbud og kurs innen restaurering og tradisjonshandverk i samarbeid med relevante samarbeidspartnere.*
2. *500 000 kroner fra satsing 29 verdensarv 2025 i handlings- og økonomiplan 2025-2028 benyttes til pilot for bygningsvernsatsing som beskrevet i vedtakspunkt 1.*
3. *En evaluering av piloten legges fram for hovedutvalg for kultur, reiseliv og frivillighet og hovedutvalg for utdanning, folkehelse og tannhelse innen første møterekke 2027.*

Saken gir en foreløpig evaluering av bygningsvernpiloten, og er framskyndet fordi fylkesdirektøren ser at piloten trenger mer tid.

Saken legges fram for Telemark ungdomsråd, fylkeskommunalt eldreråd og hovedutvalg for kultur, reiseliv og frivillighet til uttalelse. Fylkesutvalget innstiller til fylkestinget, som fatter endelig vedtak i saken.

Saksopplysninger

Bygningsvernsatsing på mur, puss, betong og overflatebehandling er særlig viktig for ivaretagelse av verdensarven Rjukan-Notodden industriarv og tilsvarende objekter i hele Telemark. Bygningsvernsatsingen på mur, puss, betong og overflatebehandling bygger på flere nasjonale og regionale føringer:

Stortingsmelding 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken

I Stortingsmeldingen er håndverkerkompetanse omtalt som et eget tema. Stortingsmeldingen understreker viktigheten av håndverkerkompetanse som en del av kulturmiljøpolitikken. Det er behov for kompetanse om eldre håndverksteknikker og materialkunnskap, men også nyere byggematerialer, som betong, for å kunne ta vare på kulturminner og kulturmiljøer fra nyere tid.

Meldingen foreslår å videreføre og utvikle etter- og videreutdanningstilbudet for håndverkere innenfor restaurering og istandsetting av bygninger og fartøy. Den peker på fylkeskommunens ansvar for kulturmiljøforvaltning og videregående utdanning som viktige faktorer, og på fagskolenes rolle for videreutdanning av håndverkere.

Den fremhever museenes rolle i å ivareta håndverkstradisjoner og peker på viktigheten av å skape gode og relevante arenaer for praktisk læring i samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner, museer og andre relevante aktører for å sikre at håndverkerkunnskap overføres til nye generasjoner.

Riksantikvarens håndverksstrategi

Stortingsmeldingen er fulgt opp av Riksantikvarens håndverksstrategi fra 2024. Håndverkstrategien beskriver hvilke målsettinger kulturmiljøforvaltningen skal ha for håndverkerutviklingen fram mot 2035. Strategien fokuserer på å styrke kompetanse og kapasitet innen tradisjonelt håndverk for å bevare kulturminner og kulturmiljøer. Den har tre hovedsatsinger:

- Styrke utdanningstilbud og opplæringsmuligheter for håndverkere
- Flere bedrifter med relevant kompetanse tar oppdrag på kulturminner og kulturmiljø
- Erfaringsbasert kunnskap og forskning skal styrkes

Verdensarvområdet Rjukan og Notodden Industriarv

Rjukan og Notodden Industriarv ble innskrevet på verdensarvlista i juli 2015. Norge er, som statspart til verdensarvkonvensjonen, forpliktet til å ivareta verdensarvområdene. Norge har som ambisjon at verdensarvområdene skal forvaltes som fyrtårn for beste praksis innenfor kulturmiljøforvaltning. Staten peker på at fylkeskommunene har en viktig rolle i å oppfylle forpliktelsene for å ivareta verdensarvverdiene.

Det dokumenterte vedlikeholdsetterslepet er beregnet til å koste omkring 1,5 milliarder kroner å utbedre. Til dette vil det være behov for relevant håndverkerkompetanse, og særlig er det behov for kunnskap om eldre konstruksjoner i betong.

Telemarksplanen

Bygningsvernsatsingen er tett knyttet til Telemarksplanens satsingsområde *Naturrike Telemark* og hovedmålet *Bevare natur-, jordbruks- og kulturverdier*.

Strategi for kultur og reiseliv 2026-2029 - Det som gjør oss til oss.

Saken svarer også ut delmålet: *Arbeide for å ivareta klima og miljø, herunder natur- og kulturmiljø, i utvikling, tilrettelegging og besøksforvaltning av kultur- og naturbaserte opplevelser og aktiviteter* i strategi for kultur og reiseliv 2026-2029 - *Det som gjør oss til oss*. I strategien er et av de uttalte målene å bidra til økt antikvarisk håndverkskompetanse i fylket. Dette skal skje gjennom følgende:

- Gjennomføre piloten for mur, puss og betong i 2026
- Tilrettelegge for kurs og arenavvikling i samarbeid med museene
- Fortsette samarbeid med Fagskolen om utdanningsløp og kurs

Økonomiske, administrative og juridiske konsekvenser

Saken har ingen økonomiske eller juridiske konsekvenser ut over disponering av vedtaket gjort i FT-sak 27/25 *Oppfølging av verbalpunkt 11 i handlings- og økonomiplan 2025 2028 - bygningsvernsatsing på mur, puss, betong og overflatebehandling*, med videreføring av restsum på omlag 350 000 kroner (nøyaktig beløp vil ikke være klart før årsregnskapet 2026) fra de opprinnelige 500 000 kroner som var avsatt til piloten.

Konsekvenser for fylkets klimamål og FNs bærekraftsmål

Istandsetting, gjenbruk og ombruk av eldre bygninger vil være ett av klimatiltakene i oppfølging av Telemarksplanen. Det trengs håndverkerkompetanse på feltet for å klare det. Satsingen vil bidra inn mot en rekke bærekraftsmål, slik som nummer 4, 8, 11, 12, 13 og 17. Økt oppmerksomhet om kulturmiljøpolitikk som en del av miljøpolitikken, kan bidra til å styrke og utvikle fag- og politikkområdet. Det kan igjen bidra til økt måloppnåelse innenfor FNs bærekraftsmål nummer 11: *Bærekraftige byer og samfunn* og bærekraftsmål nummer 13: *Stoppe klimaendringene*.

Kunnskap om historiske bygninger, byggematerialer og metoder er et viktig bidrag til klimaarbeid. Vi går inn i en tid hvor byggenæringen vil gå fra fokus på nybygg til mer gjenbruk og ombruk av eksisterende bygningsmasse. Å rive en eksisterende bygning og oppføre en ny krever store mengder materialer og energi, og medfører betydelige klimagassutslipp knyttet til produksjon, transport og avfallshåndtering. For å lykkes med dette trenger vi kunnskap om hvordan gamle bygninger er bygget, hvilke materialer som er brukt, hvordan de fungerer sammen, og hvordan de kan repareres og vedlikeholdes fremfor å skiftes ut.

Fylkesdirektørens vurdering

Fylkeskommunen har som kulturmiljømyndighet et ansvar for å følge opp nasjonale føringer og strategier på kulturmiljøfeltet. Stortingsmeldingen *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold* og Riksantikvarens håndverksstrategi gir en tydelig retning for hvordan kulturmiljøforvaltningen bør arbeide med kompetanse, håndverk og ivaretagelse av kulturmiljø og kulturminner i årene som kommer.

Stortingsmeldingen understreker at kulturmiljøforvaltningen må samarbeide med andre aktører for å nå målene på kulturmiljøfeltet. Dette gjelder blant annet for å sikre og videreutvikle nødvendig kunnskap og kompetanse innen tradisjonelle håndverksfag og ordinære håndverksfag. Fylkesdirektøren mener at forlengelse og eventuelt videreføring av piloten for bygningsvernsatsing på betong, mur, puss og overflatebehandling er et konkret bidrag til å følge opp de nasjonale og regionale føringene.

Hvorfor er satsingen viktig?

Fylkesdirektøren vil peke på at håndverkssatsing på mur, puss, betong og overflatebehandling er viktig for å øke kapasiteten og kompetansen til å ivareta kulturminner og kulturmiljø i hele Telemark, men ekstra viktig for å ivareta Rjukan-Notodden Industriarv. Fylkeskommunen har gjennom de siste 10-15 år erfart at ivaretagelse av industriarven er et ganske nytt og krevende felt, hvor det kreves mye kunnskap og riktig kompetanse for å vite hvordan man skal angripe istandsettingsprosjekter på eldre betongbygninger. Dette gjelder særlig bygninger som ble reist på starten av 1900-tallet, i en tid da betong var et helt nytt og til dels eksperimentelt byggemateriale, og hvor det derfor er stor variasjon i betongens sammensetning og egenskaper fra bygning til bygning. Feil materialvalg eller utførelse ved istandsettinger kan føre til ytterligere skader og tap av kulturhistoriske verdier.

Fylkeskommunen vil, i samarbeid med relevante aktører, være en pådriver for å utvikle arenaer for kurs, utdanning, opplæring og etterutdanning av håndverkere i Telemark. Det handler ikke bare om å bevare håndverk og kunnskap, men også om å ha bestillerkompetanse hos eiere og forvaltere og nok kompetente folk og bedrifter som kan ta oppdrag på kulturminner. Telemark er et av fylkene med lav kapasitet. Fylkesdirektøren mener dette er et viktig perspektiv for oss her i Telemark. At vi skal ha kompetansen og kunnskapen lokalt, til å kunne sette i stand og ta vare på vår verdifulle bygningsarv.

Erfaringer fra piloten så langt

Pilotperioden har så langt gitt fylkeskommunen verdifulle erfaringer og bidratt til å opprette kontakt og samarbeid med relevante aktører innen mur, puss, betong og overflatebehandling. Arbeidet har samtidig synliggjort flere muligheter for videre samarbeid og utvikling som det ikke var mulig å identifisere fullt ut før satsingen ble satt i gang.

Innledningsvis da piloten ble startet opp, ble det særlig pekt på Fagskolen Vestfold og Telemark, og museene i Telemark som aktuelle samarbeidspartnere for å utvikle arenaer for kurs og kompetanseheving for håndverkere. Fylkeskommunen har så langt blant annet hatt samarbeid

med både bygningsverntjenesten ved Vest-Telemark museum, og Telemark museum, og med Fagskolen, og deltatt inn i arenaer for kurs, foredrag, kompetanseheving og økt kunnskap.

Erfaringene fra piloten viser også at noen av aktørene man i starten anså som de mest aktuelle samarbeidspartnerne, har begrensede ressurser til å delta i nye utviklingsprosjekter. Dette gjelder særlig Norsk Industriarbeidermuseum hvor det har vært gjort forsøk på å få til prosjekt, men hvor det har vært utfordrende å få til på grunn av museets kapasitet. Det har også vist seg noe utfordrende å finne samarbeidspartnere for en eventuell søknad til kirkebevaringsfondet fordi det er krav om 50% egenfinansiering. Dette jobbes det videre med.

Aktivitet i piloten for bygningsvernsatsing på mur, puss, betong og overflatebehandling så langt:

- Fagdag i Hydroparken på Notodden 30.10.2025 med tema *Hvordan komme i gang med prosjekter på freda bygninger* i samarbeid med Hydroparken og tradisjonsmaler Asbjørn Sletholt.
- Undervisning i arkitekturhistorie, tilstandsregistrering, kulturmiljøforvaltning og lovverk på studiet *Verna konstruksjoner i mur, puss, betong* hos Fagskolen Vestfold og Telemark skoleåret 2025/26.
- Deltakelse på håndverksdag hos Riksantikvaren mars 2026.
- Deltakelse på samling for bygningsvernsentrene juni 2026.
- Deltakelse med innlegg på bygningsverndagene i Langesund i samarbeid med bygningsvern i Telemark (Vest-Telemark museum), og støtte til kveldsarrangement med foredrag og stand med tradisjonsmuring.
- Samarbeid med Telemark museum om kurs i rapping arrangert på Ibsens Venstøp i Skien.
- Fagdag på Notodden 4. september 2026 i samarbeid med Fagskolen Vestfold og Telemark og Hydroparken med tema bygninger i mur og betong.
- Møter med Fortidsminneforeningen nasjonalt om å få Telemark som fokusfylke i 2027.
- Møter med NIA.

Fylkesdirektøren vil særlig trekke fram den vellykkede fagdagen om bygninger i mur og betong på Notodden 4. september 2026, arrangert i samarbeid med Fagskolen Vestfold og Telemark og Hydroparken. Fagdagen samlet håndverkere, arkitekter, konsulenter, rådgivere, forvaltere og eiere, og ga gode arenaer for dialog og utveksling av kunnskap og erfaring. Slike tverrfaglige møteplasser er særlig verdifulle på et relativt nytt og krevende felt som ivaretagelse av industriarven, og bidrar til å styrke kompetansen og samarbeidet mellom aktørene.

Fylkesdirektøren vurderer at bygningsvernsatsingen er i ferd med å etablere seg som en relevant og synlig satsing på kulturmiljøfeltet i Telemark. Utviklingen fra 2025 til 2026 viser en positiv økning i aktivitet og deltakelse, og gjennom samlinger, arrangementer og faglige møteplasser er det etablert nye kontaktflater mot miljøer som er sentrale for den videre utviklingen av satsingen. Det er særlig positivt at piloten har synliggjort nye muligheter for samarbeid og aktivitet i lag med ulike aktører. Samtidig tar det tid å gjøre en ny satsing kjent og utvikle de relasjonene og samarbeidsstrukturene som skal til for å skape gode og varige

resultater. De etablerte kontaktflatene og nye initiativene gir derfor et godt grunnlag for å videreutvikle satsingen og bygge en langsiktig og slagkraftig bygningsverninnsats i Telemark.

Veien videre

Erfaringene så langt tilsier at bygningsvernsatsingen har et potensial som bør utforskes videre i 2027. En fortsettelse av piloten vil gjøre det mulig å bygge videre på etablerte samarbeid, videreutvikle tiltak som har vist seg å fungere og undersøke nye samarbeidsmuligheter. Fylkesdirektøren mener derfor at en forlengelse av pilotperioden ut 2027 vil gjøre det mulig å bygge videre på erfaringene som er gjort, og få en fase med større aktivitet, bredere samarbeid og tydeligere resultater.

Det arbeides med flere planer og ideer for bygningsvernsatsingen. Her er planlagte aktiviteter i 2026 og 2027:

- Informasjonskveld for huseiere på Rjukan og Notodden, i samarbeid med verdensarvkoordinator og kommunale verdenarvkoordinatorer, høst 2026 og vår 2027.
- Telemark som fokusfylke i Fortidsminneforeningens satsing på tradisjonshåndverk for unge 2027. Kurs i murerfaget for skoleelever i vgs. i løpet av 2027 i samarbeid med Fortidsminneforeningen nasjonalt. Målgruppa er elever fra byggfag på videregående og varighet: 2-5 dager.
- Fagdag på Notodden høsten 2027.
- Etablere samarbeid med kirkeverger i fylket om kurs og kompetanseheving for håndverkere i forbindelse med planlagte istandsettingsprosjekter ved kulturhistoriske kirkebygninger, der det søkes om tilskudd fra Kirkebevaringsfondet.
- Videreføre samarbeidet med Fagskolen Vestfold og Telemark.
- Undersøke mulighetene for et samarbeid med byggfag i videregående.

En forlengelse vil gi et bedre grunnlag for å se på virkningen av piloten og vurdere hvilke tiltak og samarbeidsformer som gir størst nytte. Pilotperioden har så langt i stor grad vært en etableringsfase. En forlengelse vil gjøre det mulig å videreutvikle fagdager og kurs, etablere nye samarbeid og nå ut til flere aktører i fagmiljøene. Dette vil samtidig gi et bedre grunnlag for å vurdere måloppnåelse og effekter før det tas stilling til en eventuell mer permanent satsing.

Erfaringene fra pilotperioden tilsier at behovet for satsingen er både reelt og langsiktig, samtidig som det er et betydelig potensial for videre utvikling. Det er derfor naturlig å bruke den kunnskapen og de nettverkene som nå er etablert til å ta satsingen videre. Fylkesdirektøren vurderer at piloten har gitt kunnskap, men den har også vist at ting tar tid. Derfor er det behov for en videreføring i 2027.

Vedlegg: